

KS. JAN WALKUSZ

CHRZEST MIESZKA I. HISTORIA – INTERPRETACJA – ODDZIAŁYWANIE

Przypadająca w 2016 r. tysiącpięćdziesiąta rocznica początków chrześcijaństwa na ziemiach polskich, wiązana z przyjęciem chrztu przez Mieszka I i jego dwór, wygenerowała wielopostaciowy proces refleksji historycznej nad tym wydarzeniem. Zasadzał się on przede wszystkim na komplementarnym i pogłębionym odczytaniu źródeł pisanych (obcych oraz rodzimych) dotyczących chrztu naszego pierwszego historycznego władcy, ich integralnej reinterpretacji, a także kontekstualnej analizie zwłaszcza najnowszej historiografii tego wydarzenia. Między innymi tak należy odczytać – w funkcji swobodnego *pars pro toto* – przedsięwzięcia Jerzego Strzelczyka, konfrontującego zapisy średniowiecznych kronik z ustaleniami współczesnych historyków¹. A chodzi głównie o kroniki biskupa Thietmara z Merseburga, Galla Anonima oraz sukcesywnie pojawiające się w średniowieczu roczniki polskie – od tzw. *Rocznika dawnego* z początku XII w. i *Rocznika kapituły krakowskiej* z 1266 r. poczynając, poprzez hipotetyczne *Annales Polonorum deperditi* i *Kronikę Wielkopolską*, a na *Rocznikach* Jana Długosza i tzw. *Roczniku Kraśnińskich* kończąc. Autorzy zaś – żeby tytułem przykładu wymienić tylko tych najnowszych – np. Roman Michałowski², Józef Dobosz³,

---

¹ J. Strzelczyk, *Źródła o chrzcie Mieszka I* [artykuł zamieszczony w niniejszym tomie].

² R. Michałowski, *Zjazd gnieźnieński. Religijne przesłanki powstania arcybiskupstwa gnieźnieńskiego*, Wrocław 2005.

³ J. Dobosz, *Monarcha i możni wobec Kościoła w Polsce do początku XIII wieku*, Poznań 2002.

Dariusz A. Sikorski⁴, Przemysław Urbańczyk⁵, Tomasz Jasiński⁶, Edward Skibiński⁷ i Piotr Węcowski⁸, choć odwołują się do powyższych źródeł, nie są zgodni co do miejsca, okoliczności tudzież całego spektrum zjawisk towarzyszących wydarzeniom związanym z chrztem Mieszka I. Niemniej wnioszek P. Węcowskiego, a będący podsumowaniem rozważań J. Strzelczyka, wydaje się niezwykle trafny: „Mimo że chrzest Mieszka był obecny w tak wielu przekazach, trudno znaleźć o tym fakcie dwie jednakowe relacje [...]. Istniał [...] w późnośredniowiecznej pamięci historycznej ogólny kanon wiedzy związany z przyjęciem chrześcijaństwa w Polsce, nie było jednak jego kanonicznej wykładni. Narrację można było budować z różnych elementów, różnie je też można było układać i interpretować. Dopiero rozpowszechnienie rękopiśmiennych kopii *Roczników* Jana Długosza oraz drukowanych egzemplarzy kroniki Macieja z Miechowa spowodowało, że w XVI w. zaczęły powstawać w miarę spójny, kanoniczny wykład początków chrześcijaństwa w Polsce”⁹.

Nie dziwi zatem fakt w istocie dość obfitej historiografii poświęconej temu zagadnieniu, że zrozumiałych względów zwielokrotnionej w kontekście 2016 r. Jej swoistego usystematyzowania dokonał m.in. Marek Górniak, koncentrując swoje rozważania wokół trzech podstawowych aspektów chrztu Polski, czyli jego okoliczności, znaczenia i następstw¹⁰. W pierwszej części autor zreferował opinie historyków w odniesieniu do daty chrztu Mieszka I, szafarza, miejsca chrztu oraz ojca chrzestnego. O ile w tej materii jest wiele

---

⁴ D.A. Sikorski, *Kościół w Polsce za Mieszka I i Bolesława Chrobrego*, Poznań 2011; tenże, *Początki Kościoła w Polsce. Wybrane problemy*, Poznań 2012.

⁵ P. Urbańczyk, *Mieszko I tajemniczy*, Toruń 2012; tenże, *Co się stało w 966 roku?*, Poznań 2016.

⁶ T. Jasiński, *Geneza i okoliczności chrztu Mieszka I w 966 roku*, „*Museion Poloniae Maioris*” 2(2015), s. 25-38.

⁷ E. Skibiński, *Chrzest księcia Mieszka w źródłach historycznych*, tamże, s. 10-24.

⁸ P. Węcowski, *Początki Polski w pamięci historycznej późnego średniowiecza*, Kraków 2014.

⁹ J. Strzelczyk, *Źródła o chrzcie Mieszka I*; por. P. Węcowski, *Początki Polski*, s. 272.

¹⁰ M.R. Górniak, *Chrzest Polski – okoliczności, znaczenie i następstwa* [artykuł zamieszczony w niniejszym tomie].

niewiadomych, o tyle znacznie łatwiej wskazać na znaczenie wydarzenia zapoczątkowanego decyzją księcia. Przez przyjęcie bowiem chrztu – jak niejednokrotnie podkreślał św. Jan Paweł II – „Ojczyzna nasza na stałe została związana z Rzymem, ze Stolicą Piotrową i chrześcijańską kulturą Zachodu [...] i od tamtej chwili staliśmy się pełnoprawnymi członkami europejskiej rodziny narodów ze wszystkimi wynikającymi z tego konsekwencjami. Wespół z innymi narodami Europy jesteśmy współtwórcami, a zarazem dziedzicami jej bogatej historii i kultury”¹¹. Choć bezpośrednią konsekwencją chrystianizacji była integracja plemion polskich pod wodzą Piastów, kształtowanie tożsamości naszego narodu i wyznaczenie kierunku naszym dziejom narodowym, niemniej sam proces przebiegał stopniowo, napotykając niejedną przeszkodę na drodze pełnego skryształowania i ugruntowania chrześcijaństwa. A ono pozwoliło nam przetrwać mimo nawałnic dziejowych i wielorakich doświadczeń o przełomowym znaczeniu, od obrony Głogowa i bitwy na Psim Polu począwszy, a na bitwie warszawskiej 1920 r. i czasach upodlenia komunistycznego kończywszy.

Jedną z wielu konsekwencji chrztu Mieszka I było wejście naszego narodu w obszar kultury *christianitas*. Jej granice – jak konstatuje w swej historycznej refleksji Grzegorz Kucharczyk – wyznaczały w dziejach Polski trzy, jakże istotne współczynniki, tj. katedra, uniwersytet i etos rycerski¹². W cieniu katedr wyrosła cywilizacja, która wyznaczyła harmonijną współpracę dwóch autonomicznych sfer, czyli świeckiej (państwowej) i duchowej (kościelnej) w przeciwieństwie do teokracji (cywilizacja muzułmańska) czy upaństwowionego Kościoła (prawosławny i protestancki model kulturowy). W imię tej harmonii kształtujące się dzięki pierwszemu historycznemu władcy Polski państwo uznało prymat prawa naturalnego, będącego emanacją prawa Bożego, obowiązującego wszystkich ludzi niezależnie od ich wiary bądź niewiary. Ów prymat prawa moralnego, charak-

---

¹¹ Jan Paweł II, *Przemówienie do pielgrzymów z okazji 40. rocznicy bitwy pod Monte Cassino*, „L'Osservatore Romano” 5(1984), nr 5, s. 17; tenże, *Przemówienie do biskupów polskich z okazji wizyty „Ad limina apostolorum”*, w: *Program dla Kościoła w Polsce*, Kraków 1998, s. 50-51; P. Zuchniewicz, *Wspólne dziedzictwo. Jan Paweł II o historii Polski*, Warszawa 2007, s. 37-38.

¹² G. Kucharczyk, *Kulturowe konsekwencje chrztu Polski. Próba zarysu* [artykuł zamieszczony w niniejszym tomie].

teryzujący cywilizację *christianitas*, będący ponad rodzącymi się w ciągu dziejów prymatami ideologicznymi („racja stanu” według Machiavellego, „postęp” – w koncepcji oświeceniowej, „prawa człowieka i obywatela” – w ideologii rewolucji francuskiej), odnaleźć można nie tylko w różnych przejawach naszej narodowej kultury, ale także w walce „żołnierzy niezłomnych”, prymasowskiego „non possumus” czy etosie „Solidarności”.

Uniwersytety natomiast, które także powstały – jako następstwo „studium generale” i szkół przykatedralnych – w cieniu katedr, dały impuls do prowadzenia badań naukowych i doprowadziły do „szczęśliwej syntezy” wiary i rozumu. Odtąd poszukiwanie prawdy (*quaerere Deum*), przetwarzanie duchem Ewangelii wielkiej tradycji prawa rzymskiego i otwarcie się na nauki ścisłe, stało się dodatkowym wyznacznikiem kultury *christianitas*, na orbitę której poprzez chrzest weszła Polska. Na tej płaszczyźnie wykształcił się też etos rycerski, sprowadzający się nie tyle do biegłości władania mieczem, ile do wyrazistego kodeksu postępowania, określonego pojęciami: honor, lojalność, pomoc słabszym.

Mimo iż – sporadycznie wprawdzie – docierało chrześcijaństwo, głównie drogą indywidualnych kontaktów handlowo-podróżniczych, na ziemię piastowskie przed 966 rokiem, jednak o jego regularnych początkach można mówić dopiero od momentu chrztu Mieszka I. Wymownie potwierdza to sytuacja na Śląsku¹³, należącego w połowie X wieku do państwa czeskich Przemyslidów¹⁴. Dopiero klęska koalicji czesko-weleckiej i zagarnięcie przez księcia Mieszka I Małopolski i Śląska, spowodowały nie tylko utwierdzenie granic państwa polskiego¹⁵, lecz wyraźny progres wiary katolickiej na tym terenie i szybki rozwój organizacji zarówno cywilnej, jak i kościelnej. Na Śląsku kompleksowy rozwój chrześcijaństwa nastąpił z chwilą utworzenia tu biskupstwa wrocławskiego i włączenia go

---

¹³ J. Mandziuk, *Początki chrześcijaństwa na Śląsku* [artykuł zamieszczony w niniejszym tomie]; K. Dola, *Dzieje Kościoła na Śląsku*, Opole 1996, s. 12; J. Mandziuk, *Historia Kościoła katolickiego na Śląsku*, t. 1, cz. 1, Warszawa 2003, s. 32-41.

¹⁴ G. Labuda, *Czeskie chrześcijaństwo na Śląsku i w Małopolsce w X i XI wieku*, w: *Chryścianizacja południowej Polski*, red. J. Wyrozumski, Kraków 1999, s. 73-98.

¹⁵ S. Zakrzewski, *Mieszko I jako budowniczy państwa polskiego*, Kraków 2006; P. Urbańczyk, *Trudne początki Polski*, Wrocław 2008.

w skład metropolii gnieźnieńskiej, erygowanej w 1000 r.¹⁶ Wrocław otrzymał biskupa, którego otaczał krąg duchownych, na Ostrowie Tumskim wzniesiono pierwszą katedrę, w poszczególnych grodach budowano świątynie, przy których prowadzono duszpasterstwo. Niemniej potrzeba było wielkiego wysiłku ewangelizacyjnego, aby nastąpiła chrystianizacja społeczeństwa.

Przyjęcie chrztu przez Mieszka I było bez wątpienia wydarzeniem przełomowym w dziejach Polski – o bogatych konsekwencjach religijnych, społecznych i politycznych. Nowa religia bowiem stała się jednocześnie wartością narodotwórczą, generującą polską tożsamość, uzewnętrznioną m.in. w przejawach kultury. Nic zatem dziwnego, że szczególnie w dobie utraty niepodległości oraz w momentach zniewolenia narodu eksponowano ów wiekopomny czyn Mieszka I jako swoisty zwornik narodu polskiego oraz proces duchowego i świadomościowego odrodzenia. Tak było m.in. w okresie zaborów, ale także i w latach przygotowania, a następnie samych obchodach tysiąclecia chrześcijaństwa w Polsce. Bodaj do wyjątkowej roli urosła pamięć o chrzcie Polski w tym pierwszym okresie, gdy rozgrabiona przez państwa ościenne Rzeczypospolita, chcąc pielęgnować wartości narodowe, odwoływała się w przedsięwzięciach duchownych i świeckich liderów właśnie do wydarzenia z 966 r., postrzeganego częstokroć w funkcji mitu narodowego. Owa pamięć – jak panoramicznie ilustruje ks. Ł. Krucki¹⁷ – o chrystianizacji ziem polskich kultywowana była zwłaszcza w Wielkopolsce. Tamtejsze koła ziemian oraz duchowieństwa inicjowały wielorakie przedsięwzięcia literackie¹⁸, artystyczne i architektoniczne, które za przewodni motyw obierały chrystianizację Polski i jej historycznych inspiratorów. Najważniejszym tego przejawem stała się Złota Kaplica w katedrze poznańskiej, pomyślana jako nekropolia Mieszka I

¹⁶ J. Mandziuk, *Historia Kościoła katolickiego*, s. 43-59.

¹⁷ Ł. Krucki, *Pamięć o chrzcie Polski w Wielkopolsce pod pruskim zaborem* [artykuł zamieszczony w niniejszym tomie].

¹⁸ Tenże, *Jana Onufrego Gorczyzewskiego panegiryk na okoliczność przyjęcia paliusza przez arcybiskupa Tymoteusza Gorzeńskiego*, „Ecclesia. Studia z Dziejów Wielkopolski” 8(2013), s. 317-330; M. Janion, M. Żmigrodzka, *Romantyzm i historia*, Warszawa 1978, s. 36-42.

i Bolesława Chrobrego¹⁹. Równie ważnym przedsięwzięciem, dokumentującym takie przekonanie, stały się jubileusze upamiętniające zaprowadzenie chrześcijaństwa. Organizowane w latach 1860-1863 i 1919 gruntowały ducha polskości oraz wzmacniały tożsamość narodową Polaków za pomocą treści religijnych²⁰.

Szczególnym wydarzeniem w dziejach Polski, mającym bezpośrednie odniesienie do chrztu Mieszka I i początków chrześcijaństwa w naszym kraju, były obchody milenijne 1966 r. O wyjątkowości tego szeroko zakrojonego procesu świadczy nie tylko przygotowanie w programie Wielkiej Nowenny, ale także światowy zakres tych uroczystości, tudzież głęboko teologiczna interpretacja owego świętowania. Dokonał jej w licznych przemówieniach i nauczaniu milenijnym Prymas Tysiąclecia kardynał Stefan Wyszyński, który mówił m.in. o „sakramentach narodu”, z „chrztem narodu” na czele. A ten – jak skonstatował arcybiskup Gniezna i Warszawy – „nie jest sumą wszystkich ochrzczonych Polaków, lecz wspólnym dziełem Boga i ludzi. Dzieło to powstaje stopniowo, po czym Chrystus wnika coraz głębiej w dzieje narodu, opromienia i doskonali coraz bardziej jego duchowe oblicze, posługując się tym wszystkim, co wpływa na jego rozwój [...]. Tak na ziemi polskiej powstał naród, który w całym świecie do dnia dzisiejszego nazywają narodem katolickim, a który trwa w swej chrześcijańskiej mocy, chociaż ochrzczeni Polacy odchodzą do nieba”²¹.

Ogólnoswiatowy charakter obchodów milenijnych, choć był inicjatywą kardynała S. Wyszyńskiego, koordynował delegat prymasa do spraw duszpasterstwa emigracyjnego, biskup Władysław Rubin²²,

---

¹⁹ Z. Ostrowska-Kłębowska, *Dzieje Kaplicy Królów Polskich czyli złotej w katedrze poznańskiej*, Poznań 1997.

²⁰ A. Hinc, *Mityczne milenium. Dziewiętnastowieczne próby obchodów 1000-lecia chrześcijaństwa w Polsce i objęcia władzy przez Piastów*, „Kronika Miasta Poznania” 2016, nr 1, s. 90-91; *List pasterski arcybiskupa gnieźnieńskiego i poznańskiego Edmunda Dalbora, legata urodzonego Stolicy Apostolskiej, prałata domowego Jego Świątobliwości wydany w rocznicę 950-letnią zaprowadzenia chrześcijaństwa w Polsce*, Poznań 1916; A. Kucharska, *Rocznica chrztu w cieniu Wielkiej Wojny (1916)*, „Kronika Miasta Poznania” 2016, nr 1, s. 113.

²¹ J. Lewandowski, *Naród w nauczaniu kardynała Stefana Wyszyńskiego*, Warszawa 1989, s. 26.

²² M. Leszczyński, *Wkład biskupa Władysława Rubina w obchody milenium chrztu Polski za granicą* [artykuł zamieszczony w niniejszym tomie].

reprezentując głowę Kościoła polskiego za granicą. Jego dziełem były spotkania, celebracje, okolicznościowe kazania i homilie oraz promowanie polskiej kultury chrześcijańskiej w całej Europie i Ameryce. Według ustalonego programu światowe obchody milenijne za granicą otworzył papież Paweł VI dnia 13 stycznia 1966 r. w Rzymie. Tam też odbyły się (12-15 V 1966 r.) ich uroczystości centralne. Biskup W. Rubin uczestniczył ponadto w uroczystościach milenijnych m.in. w Anglii (Londyn, 6 II 1966 r.), Kanadzie (Toronto, 30 IX – 1 X i Montreal, 5 X 1966 r.), Stanach Zjednoczonych Ameryki (9 VIII – 19 X 1966 r.), Szwecji (4-11 XI 1966 r.). Ich finał miał miejsce w sanktuarium maryjnym w Loreto (20 XII 1966 r.), gdzie podczas kazania hierarcha powiedział m.in.: „Kościół widział w religijnych obchodach tysiąclecia ważny czynnik odrodzenia duchowego wiernych i umocnienie wiary w narodzie. Do tego zmierzają uroczystości Tysiąclecia Chrztu Polski, aby jedność społeczna w narodzie ugruntowała się w wierze i miłości – jak było przez dzieśnięć wieków w narodzie”. Bezpośrednio po obchodach bp W. Rubin przyczynił się do zorganizowania wystawy „Pokłosie Millenium (1966 – 1967)” przy kościele św. Stanisława w Rzymie i wydania albumu pt. *Millennium Poloniae Christianae* (Rzym 1966)²³.

Baptism of Mieszko I. History – interpretation – influence

Summary

The 1050 anniversary of the baptism of Mieszko I attributable in 2016, generated a multiform process of historical reflection on this issue. Researchers rendered a complementary analysis of sources relating to the beginnings of Christianity on Polish soil. They systematized existing historiography of this issue, pointed out the religious and cultural consequences of the baptism of Poland, and interpreted this memorable act of Mieszko I as a special keystone of the Polish nation and the process of conscious and spiritual rebirth of Poles

---

²³ W. Szetelnicki, *Lwowianin na drogach świata Władysław kardynał Rubin*, Roma 1985, s. 113-118; P. Raina, „*Te Deum*” narodu polskiego. *Obchody tysiąclecia Chrztu Polski w świetle dokumentów kościelnych*, Olsztyn 1991, s. 347-351; J. Żaryn, *Obchody milenijne wśród Polonii*, w: *Milenium czy Tysiąclecie?*, red. B. Noszczak, Warszawa 2006, s. 343-351.

Słowa kluczowe: źródła o chrzcie Polski – Mieszko I – kulturowe, religijne i polityczne konsekwencje przyjęcia chrześcijaństwa – 1050. rocznica chrztu Mieszka I

Keywords: Sources of baptism of Poland – Mieszko I – cultural, religious and political consequences of the adoption of Christianity – the 1050 anniversary of the baptism of Mieszko I